[illegible]

ग्रं. नं.-४०

2470

संस्कृत

उत्तर गीता

(टीका)

४६४/८

“Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.”

(1)

॥श्री॥

उतर गीता ज्ञानदेवकि
कायलिखित प्राईम ॥:

॥श्री॥

" Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai. "

ॐ नमो गणेश्वरा॥
उमा शंकर कुमरा॥ तारावया संसार दुस्तरा॥ हे ची
य कु॥१॥ तारक ब्रह्मी चा विवरु॥ त्वं पद तत्पद शो
धन करु॥ ऐसिया पदा चा निर्धारु॥ तुझेनी च॥२॥
१ अज्ञान सांजवेळ॥ तिमिर ज्ञान सिला का बुधि
चे उजळे॥ उघडुनी सिधा ची विवळे॥ प्रकाश व १
स्तु॥३॥ नरि उरुव हो सि दिवया॥ आगम निगमा
चे वाटा॥ षड्दर्शना चा चोहटा॥ दाविसी हे
ळा॥४॥ आधारापासुनी सहस्र दळा वरी॥ पु
र्व मार्गा ची कुसरि॥ पन्नास मात्रुका ची भरोव
रि॥ अक्षी रचने ची॥५॥ साहि चे क्रा चा जपु॥
ध्यान वर्णा दळी संकल्पु॥ पुजा नर्पणा नैवेद्य नयु

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

तु॥ मंत्रराज सहजु॥६॥ पश्चिमे सात चेक आचा
ट॥ औट पिठ त्रीकुट गोल्हाट॥ भ्रमरि चैतन्य
निट॥ ब्रह्म रंध्र गुरु मुख॥७॥ ऐसा चौदा विद्या
चा गोसावि॥ आधेर ऊर्ध्व मध्य सावेवि॥ सबाह्य
अंतरि सप्ति भावि॥ वंदि ज्ञानदेवो॥८॥ जो कां आ
दि अंति येक तुं॥ ह्मणउनि बोलिजे येकदंतु॥ ये
कुच परि नचपरियंतु॥ माया विजाल्ला॥९॥ श्रु
न्यापासुनी धरिता॥ खोंजणी यां आंखें आंख
चा ढचिता॥ वाढलि संसाराची वार्ता॥ श्रुतीक
र्मी॥१०॥ परतोनी तोचि आंखु मां जील्ला॥ अं
ख अंखना हि जाल्ला॥ शुन्याचा हि ठावो पुसिला॥

(3)

ब्रह्मविद्या कपाळी ॥११॥ तैसा ज्ञाधन ऋतु साधुसु
ख ॥ तुची जीव सिव विषख ॥ पंचतत्व उल्ला
मन शोख ॥ आसिपद सिधची ॥१२॥ सिवशाती
सनी धानी ॥ यकीचीव नेमना दोन्ही ॥ ॐका
राची धाउणी ॥ काय सांगो ॥१३॥ ब्रह्म बिजाजा
२ लें चेव्हण ॥ तोची ॐकार बोल्लण बोल्लैण ॥ २
दोमिळणिचें लक्षपा ॥ आगोचर ते ॥१४॥ म
नाचेनी दृष्टें ॥ पवनाचेनी सेवट ॥ ईश्वराचे
नीकट ॥ तोचल्लें केसें ॥१५॥ आकार उकार म
कारु ॥ तोची ब्रह्मा विस्नु महेश्वरु ॥ केसा त्री
गुणाचा आगरु ॥ विस्तार त्या ॥१६॥ सोहं बिजा
चेनी योग ॥ परमात्मयाचेनी संग ॥ यकाक्षरब्र

Joint project of the Rajawade Samshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(3A)

हा वेग॥ बोलिले सिव॥१७॥ तें ववारिलें गणप्र
चैंड॥ तुज ग्रंथरचनेची चाड॥ तरि उत्तर गीते
चें कोड॥ विस्तारि पां॥१८॥ आगम निगमाचें नि
मथनें॥ शास्त्राचेनी अंतर जीवन॥ सारथ इति
हास पुराण॥ व्यासें केलि॥१९॥ ते आठरा पर्वं भा
रथ॥ यांत साहावें भीष्म पर्व जेथें॥ नरनाराय
ण गुज तेथें॥ बोलिले दोघें॥२०॥ ते गीता आष्टा
दशाध्याई॥ बोलिले पुराण पावि॥ धर्माधर्म उ
पनिशद सावधि॥ वेदांत आर्थ॥२१॥ ऐसि जे सार
वस्तु गीता॥ तियचें सार उत्तर गीता॥ करणी व्या
सस मर्था॥ काये नाडु॥२२॥ रुचल्या वेद शास्त्रा
चीया वाटा॥ या व्यासें केलिया चोखटा॥ जैसा व

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

क्ष विस्तारु फांटा ॥ फुला फळा सहितु ॥ २३ ॥ या व्यासा
करुनीन मन ॥ तेण दिधलि आनुज्ञा ॥ तंव शारदेचे
वरदान ॥ वोडंबर लेंकैस ॥ २४ ॥ ते शारदा केसी दे
खिली ॥ जे कां ब्रह्म विद्येची माउलि ॥ बे दशा अगी
ता बोलिली ॥ ज्ञाने सिद्ध ॥ २५ ॥ जे कां ब्रह्मीचीनी
२ ज कळा ॥ सत्रा विचा जी काळा ॥ जे कां सुशुन्मा २
वे व्हाळा ॥ परम स्थानी ॥ २६ ॥ जे सि सुर्याची प्रभा
सुध ॥ सुर्यीचि मिरवे प्रसिध ॥ ते सा आत्म बोधा
चा बांधा ॥ जी येचे नी ॥ २७ ॥ आनंदाचीये सागरी ॥
कौउतसें चीत्त ल्हहरि ॥ सत्व गुणाचा मंदिरी ॥ खे
ळ जीयेचे ॥ २८ ॥ ॐकाराची आर्धमात्रुका ॥ आ
सिपद प्रतिपादका ॥ तत्व ज्ञानी यांसि रे कथ्य वादका ॥

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

उत्तर

(5A)

गीता॥अ॥
१

प्रतिपादका वेदांती ॥२९॥ ऐसि प्रसन्नवदन ॥ शा
रदा बोलिली वचेन ॥ चीत्ती धरसी प्रबंध रचेन ॥
तीनुकिसि धीनेईन मी ॥३०॥ कास्मिरि पिठनाईकी
ची भांडारी ॥ शब्दरत्ने म्हाटविली नानाकुसरी ॥ या
आनर्घ्ये पदाची थोरी ॥ रत्नपारखिया ॥३१॥ तियेची
आनुज्ञा जालि ॥ आनंदवृत्ती चीबोलि ॥ मतिस
रळ महुरलि ॥ प्रबंध रचने ॥३२॥ आच्च काव्यक
र्ता वाल्मीकु ॥ तेणे वरदिधला ॥ स्वयंप्रकाशाकु ॥
वसिष्टादि करुनी सेपकु ॥ संत महंताचा ॥३३॥
श्री आदिनाथ मिन गोरक्ष ॥ नागार्जुन कानेरि आचू
रव ॥ सिद्ध साधका करुनि मुख्य ॥ श्रोतया नमन ॥३४॥
मग श्रीगुरु बोलिला ॥ उत्तरगीतेच्या आध्याव पहिला ॥

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(5) तो श्लोकार्थ वहिला॥ बोलवेगी॥२५॥ श्लोक अर्जुन उवाच॥ यद्यकं निष्कलं ब्रह्म व्योमातीतं निरंजनं॥ निर्मलं परमं दिव्यं मप्रमेयमनुत्तमं॥१॥ टिका॥ तरि नीष्कलं कय कब्रह्म॥ जे पंचे भुतापेला कडिलव
८ मी॥ ईंद्रियव्यापार धर्म॥ नाहि जेथें॥२६॥ जेथें प ८
पंचाचा मळ नाहि॥ स्वयंप्रकाशु दिव्यतेज पाहिं॥
प्रमया तितचो रवहि॥ ऐसें ब्रह्म बोलिजे॥२७॥ जे
थें शास्त्रीचे का चाव कुंठे नसे॥ म्हणउनी ष्कळं की
क बोलिले ऐसें॥ जे नराहित नीरंजेन केसें॥ सां
गावें जी॥२८॥ श्लोक॥ अप्रतर्क्य मविज्ञेयं विना
शोत्पत्ति वर्जितं॥ केवलं केवलं शांतं शुद्ध मत्यं
त निर्मलं॥२॥ टिका॥ जो कां तर्कशास्त्राना तुडे॥

Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai, Joint property of the

(5A)

ऐसें ज्ञान जेथें धडफुडें ॥ म्हणौनि संख्या रावेगळें कोडें ॥
तो सांगावें जी ॥ २१॥ मोलामापा गणना नाहिं जेथ ॥
केवळ कल्पनारहित शांत ॥ परतली या बुधी स अ
यंत ॥ निर्मळ ऐसें कोंत ॥ ४१॥ श्लोक ॥ कारणं योग
निर्मुक्तं हेतुसाधन वर्जितं ॥ निराभासं चिन्तं सुक्ष्मं
ज्ञान ज्ञेयं स्वरुपिणं ॥ टिका ॥ योगियाचे सुद
केचें कारण ॥ जेथें पारुषलें हेतुसाधन ॥ जोळा
प्यालु नीयां अंजन ॥ म [illegible] खवावें जी ॥ ४१॥ गाळि
याचे कुसळाचें आग्र ॥ यावरिल जे सकुमार ॥ जे
थें आविद्येचे अंकुर ॥ सुकोनी जाति ॥ प्रभावाचें अ
वाग्ज आग्र ॥ सिद्ध सुक्ष्म ॐकाराक्षर ॥ जाणान या
चें मुळस्थान सार ॥ ज्ञानस्वरूप ॥ ४१॥ ज्ञानें करूनी

"Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai."

(6)

जाणणें॥ तें ज्ञान येऐसें बोळखवणें॥ तयाउपरया वि
ज्ञलक्षणें॥ तया आव्ययरूप कैसें॥ ४६॥ श्लोक॥ निर्गु
णं परमं गुह्यं श्रीन्नांजनसमप्रभं॥ तत् क्षणादेव
मुच्यंते विज्ञानं बृहि केशवा॥ ७॥ टिको॥ जे गुह्य
त्रिगुणापरतें॥ छिन्नेशरीरसमवें॥ जेन्ममरणपापरे
५ स्तित॥ क्षणमात्रें दग्ध करी॥ ८॥ ऐसें जे विषेश ज्ञा ५
न॥ संसारापासाव सोडवण॥ केशवा सावधान
पण॥ सांगावें मज॥ ४९॥ श्लोक॥ श्रीभगवानउवा
च॥ साधु पार्थ महाबाहो बुद्धिमानसि पांडवः॥ य
न्मां पृच्छसी तत्वार्थमशेषं प्रवदाम्यहं॥ ९॥ टिका
तरि आज्ञानबाहु साधुपार्था॥ मनबुद्धि ठेविपव
नमाथा॥ तरि पुसिलें या तत्वार्था॥ अशेष सांगे

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(6A)

न भावें॥६९॥ श्लोक॥ आत्म मंत्रस्य हंसस्य परस्प
रं समाश्रयं॥ भावना गति काम्यानां भावनाध्येव
मेवच॥७०॥ टिका॥ तरि आत्म मंत्र सोहं ऐसा॥ परस्प
त रें सें सार कैसा॥ ये कयें कौं तिक्री तासा वा वो ऐसा॥
काम्याचिये आचरि॥ ७१॥ संवाद सुखाची गोष्टि॥
यक सुत्र येकपणें आ[illegible] सि भावना उभउनी
उठि॥ नांदत आसतो॥ सर्व मंत्राचा राजु॥ ह्मण
उनी मंत्रराज सहज॥ ज्ञानामृताचें जीवन काजु॥
बिज रूपकिं॥७०॥ श्लोक॥ शरिराणां मज हंसः हं
पदहृद दर्शितं॥ सोहं कृत्वा क्षरध्येव॥ कुटस्थे म
चलं ध्रुवं॥७१॥ टिका॥ तरि सर्व जीवाचा शरिरी॥ प
रमहंस पदाची थोरि॥ आरवें उभा सत्तसें गोचरि॥

(७)

परिनेणत्ति आइज्ञान ॥५१॥ सोहं कार जे बोलिजेतें ॥
ते आनाक्षरह्मु णिजेतें ॥ कुटस्थ आणि आचेळ वे
दांत वेते ॥ सांगति ॥५२॥ शुरीरचेनेपुढे सकारु ॥ मा
गें राहे तो हाकारु ॥ सकारु हरु तरि पुढे हकारु ॥ स
कारु मागें ॥५३॥ जिव कुटि आ सउह्मु पाउनी बोलि
८ जे कुटस्थु ॥ जो कांइ हांहि चा ग्रह स्तु ॥ परमात्मा ८
सत्तें ऋु ॥ याची नावें ॥५४॥ तरि हे सानसो हिं ॥ स
मकरौनी पाहि ॥ तरि परमार्थो चि उहि पुहि ॥ क
रा विचीगा ॥५५॥ आजे पेचें जेप बिजा ॥ सुक्ष्म ॐ
काराक्षनिज ॥ क्षराक्षर नाद बिंद सहजा ॥ ध्वनी
रूप किं ॥५६॥ क्षर तो शाक्तो युक्त मयं कु ॥ बिंदु रूपें क
व्हावं तु ॥ स्तुताकारें प्रसवतु ॥ चतुर्थ्ये हाकाराचेनी ॥५७॥

Joint project of the Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

श्रृष्ट्या दिसे दल्लास कारु॥ म्हणाउनी बोलिल्लासी स्सर॥
आत्ता बोलो आक्षरु॥ कुटस्त जो॥७८॥ सुर्य स्वरूप जो
ह कारु॥ जो को आनंद रुपा आक्षरु॥ क्षराचेनी योगे
संसारु॥ याचा चाल्ले॥७९॥ संक्षराचें का मत्तयाचें॥
नांव त्तरि परमात्मायाचें॥ भोग ओठ पिठीचे॥ स
त्ताकरुनी॥८०॥ ऐसा उभय संधीचा विवरु॥ तोम
ध्यगोच्छ स्रुद्ध ॐकारु॥ उत्तमपुरुष निर्धारु॥ नीजा
नंद भरितु॥८१॥ तेचुर्थ असिपद तिये चि प्रमाण॥
सिद्ध संकेत्त वेदांत्ति चेपें॥ वेदांत्त सिद्धांताची खु
ण॥ आनुभवावें॥८२॥ म्हणाउनी पिंडि मुक्तपदि मु
क्त॥ दोन्हिं चहि ज्ञान त्तेथें मुक्त॥ त्तिन्हि चा पुरला सं
केत्त॥ तो मुक्त न सं देह॥८३॥ श्लोक॥ पिंडे मुक्ता

(8) प देमुक्ता रूपंमुक्ता ज्ञाजानना॥ रूपा तितोसयोमुक्ता
स्तोमुक्ता नात्रसंज्ञाया॥ ८॥ टिका॥ ऐसें गौरिचे भीव
छ स॥ स्वामि सीसांगितलें त्तोष॥ तंतुव आसिप
द भेद॥ निर्णयो केला॥ ९॥ ते ते सा-चीपं घरावा
७ आधयाई॥ बार्जुनासि सांगीतलें कृष्ण देवि॥ क्ष ७
मा क्षरउत्तम पुरुष हिं॥ निर्धारिलें॥ ८५॥ ऐसा उक
लु चाकुल गुरुमुखें॥ जे नकरिती चीमुखें॥ झक
विली ज्ञाब्दा चेनी सुख॥ [illegible] संज्ञायात्मका॥ ८६॥ ऐ
सिया बोलाची आनुचीतमति॥ उपसाहि जीजीम
हंत्ति॥ माझी याबोलाची युक्ती॥ बारजआसें॥ ८७॥
श्लोक॥ नदीद्दाचक्षरं प्राप्य जनुर्मरणाजेन्मानि॥

उत्तर

(8A)

स्थिरबुधीरसंमुढो ब्रह्मविद्ब्रह्मणी स्थितो॥६७॥ टि
का॥ विद्वजेन ज्ञानियें जे आपार॥ जयासी प्राप्ति
हे आनाक्षर॥ तेउतर लेगा पार॥ जेन्ममरणाचे॥६८
ऐसे हढबुधी जे अथीले॥ ते ची ब्रह्मविद म्हले॥
स्चयें बोध धाले॥ ते ब्रह्माची पुढे॥६९॥ श्लोक॥ का
कि मुखं ककारांत मकारं चेतनाधृति॥ ककारां
तं च लुप्तो स्थितकौ आर्थ संप्रतिपद्यते॥७०॥ टिका
का ह्मणी जे पुरुषचा मुख॥ के ह्मणा विख्यी शब्दसा
चु॥ दोहिं चे संधि मुखासाचु॥ न म्हजे सेंबव
काशेसी॥७१॥ पुरुष सोकोलाशात्तो॥ याचीनावें
ककार समाप्ती॥ तो अगवति यानाहि वेत्तो॥ प्रचु
तिचीपें॥७२॥ येक येकावरि लोके॥ येकगीवे येकउग

Joint project of Rajawade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

(9)

ळे॥ जैसे गंगयेमुनेचे कल्लोळ॥ चंद्र सुर्य बाग॥७२॥
देवशक्तीचे तना रूप॥ जीयेचेनी सृष्टीचें रूप॥ पु
रूषउदासस्वरूप॥ बोलिये ला॥७३॥ आणी पुरुष
तेंनी वीकार आटे॥ नैं शक्तीचा ठाव उरे कोठें॥ दो
हिंची समाप्ती नेटें बाटे॥ तयातें काये ह्मणावें॥७४॥
८ हा आर्थु बोलता आवघउ॥ मनावाचेसि सांक ८
डु॥ ते ज्ञापाचें फुडे॥ गुरुसेवेनी॥७५॥ जो कां वेदां
ति प्रत्ति पाद्यु॥ आणी सिद्धांति सीद्धु॥ जे थें पुरलि
आवघी संदु॥ काळीचाप॥७६॥ श्लोक॥ यावत्पश्यं
दुखगाकारं तदाकारं विचिंयेत्॥ खंमध्ये च प्रति न
ष्ट्यं खं च ब्रह्म सनातनं॥११॥ खंमध्ये कुरु चात्मनं
आत्ममध्ये च खं कुरु॥ आत्मानं खंमयं कुर्वा॥ नाविं

Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai

उतर (१A) गीता अ १

चीद्रुष्टिचीं तयत॥१२॥ टिका॥ आर्जुना आत्मा केसा
जाणे॥ आकाशासारिखा हे स्वरूप॥ आकाश होउनी चौ
तण॥ आवकाश हे ब्रह्म निरंतर॥७७॥ आकाश होउ
नी आवकासि रीघावें॥ तैसे स्वतंत्र ब्रह्म जाणावें॥
आत्मयासीन भासारिखें कराचें॥ निर्वाणपण॥७८॥
शुन्ये शुन्य आं जिले॥ याचें नाहि पण यो जीले॥ रुप
निरशुन्ये निरंजन साधिले॥ आवधीया सहित॥७९॥
शब्दाशब्द जेथें मावळले॥ मन पवन जेथें हार
पले॥ माया ब्रह्म जेथें [illegible] समरसले॥ जी
य संदि॥८०॥ तैसं धीजया कव्हलि॥ तुर्येचीसीमा
पुरलि॥ चतुर्थ शुन्य बुद्धि दिघलि॥ उन्मनिसी॥८१॥
ऐसें श्रीगुरुमुखें जे बुझाचलें॥ तेचीमि ह्मणावेंव

Joint project of the Rajwade Sanshodhan Mandal, Dhule and the Yashwantrao Chavan Pratishthan, Mumbai.

(१०)

हिलें॥ अर्जुनाचें मन उचंबळलें॥ तो संउला आनं
दु॥८२॥ श्लोक॥ बहिर्व्योमस्थितं नीयं॥ नाशाग्रे
च व्यवस्थितं॥ निर्मलं तं द्वि जानियात् शाउर्मि
रहितं सीवं॥१३॥ टिका॥ तरि योगियाचें स्थितील
क्षण कैसें॥ शब्दशून्य रहित बाहिज आकाशें॥
नाशिकाचें आग्र मध्य देशें॥ शुषुन्मालोपि
ले॥ तें निर्मळ नियामस्थित॥ सुधा ज्ञान जाणावें तित
वात॥ साहि उर्मि रहित गात॥ सिवपद॥८४॥ तें
क्षुधापिपाशाचा भावो॥ शोकमोहो मानाचा स्व
भावो॥ जरामरण सावेवो॥ शरिरासी॥८५॥ श्लो
का॥ अभ्रा शून्य मनः शून्यं बुद्धिः शून्य निरामयं॥
सर्व शून्य तदात्मेति॥ समाधिस्तस्य लक्षणं॥१४॥

(10A)

टिका॥ जागृति जाणिया सर्व हि देखणें॥ याच्येंनांव असा लक्षणें॥ मनसंकल्प विकल्प स्वप्न॥ बोलियेलें॥ बुधिहारपे ते सुषुप्ती॥ चौथी तुर्येची स्थिती॥ हे त्रीशुन्य प्रतिनी॥ जाणा विग॥६॥ ब्रह्मा विष्णु रुद्र सर्वेश्वर॥ हे च्यार्‍ही आपिमानी देहि निरंतर॥ वाचा सहित चे तुर॥ ये कार्येचे ति॥७॥ जागृति स्वप्न निद्रा हरपलि॥ तेना हि पणें शुन्य जालि॥ इयपरि शुन्य स्थीती बुझावलि॥ तत्वज्ञानी यासी॥८॥ श्रीगुरुकृपाल वत्ताहे॥ ईश्वराचेनी आनुग्रहे॥ स्थिरबुधी आकस्मात होये॥ समाधी लक्षणाची॥९॥ श्लोक॥

मूळ प्रत पाहण्यासाठी संपर्क

इतिहासाचार्य वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे
राजवाडे पथ, गल्ली नं. १, धुळे-४२४००१ (महाराष्ट्र)
दूरध्वनी क्रमांक (०२५६२) २३३८४८
Email ID : rajwademandaldhule@gmail.com